

LIBRIS

Roxana Sandu

We know
books

Mihai Sandu

COMMONWEALTH

**Evoluția unui experiment de
cooperare între națiuni**

a r a n i a

2008

PREFATĂ	7
---------------	---

CAPITOLUL I

De la Imperiu spre Commonwealth	13
I.1. Terminologia Commonwealth-ului: origini și semnificații	15
I.2. Declarația Balfour și Statutul de la Westminster	19
I.3. Statutul de dominion	27

CAPITOLUL II

Al Doilea Război Mondial și consecințele sale asupra Imperiului Britanic și Commonwealth-ului (1939-1945)	35
II.1. Unitate imperială sau pierderea unei iluzii?	36
II.2. Impactul anilor de război asupra coloniilor britanice	47
II.3. Dominioanele în noua politică mondială	51

CAPITOLUL III

Extinderea Commonwealth-ului după Al Doilea Război Mondial	59
III.1. Independența Indiei - eșec pentru Imperiu sau model pentru Commonwealth?	61
III.2. Eșecul Imperiului și al Commonwealth-ului în Orientul Mijlociu	69
III 3. Problemele Africii - provocări pentru Commonwealth	76

CONCLUZII	82
-----------------	----

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ	86
------------------------------	----

Capitolul I

De la Imperiu spre Commonwealth

Este imposibil de înțeles lumea modernă fără a ține seama de faptul că aproape toate zonele globului au făcut parte, pentru o vreme mai mult sau mai puțin îndelungată, în ultimii cinci sute de ani, din unul din imperiile controlate de câteva mari puteri. Iar această experiență le-a influențat tuturor, în mod decisiv, evoluția.

Dintre aceste imperii europene, datorită extinderii teritoriale pe cuprinsul întregului glob, dar și prin marea varietate a supușilor și gama largă a metodelor de guvernare, Imperiul Britanic a devenit cel mai important și cel mai de încredere³.

De altfel, este singurul Imperiu în care, fără a exista presiuni externe sau frământări interne, conducătorii au cedat și au oferit supușilor libertatea. O parte dintre ei, eliberați, au continuat asocierea în plan politic și nu numai cu foștii stăpâni.

Este ușor de observat că, în timp, formele luate de Imperiul Britanic au cunoscut mai multe transformări, într-o încercare permanentă de adaptare la noile și complexe realități. Poseziuni peste mări au existat din vremurile în care

³ Trevor O. Lloyd, *op.cit.*, p. 208.

Wilhelm Cuceritorul a adus în insulele britanice stăpânirea unor părți din Franța. Cu timpul, moștenirea imperială a crescut și s-a diversificat într-o manieră aparent întâmplătoare. Uneori, posesiunile au fost pierdute – cele treisprezece colonii din America de Nord, spre exemplu, sau vechea stăpânire a domeniilor franceze.

Deseori, coloniile au fost schimbate, altele s-au supus de bunăvoie sau au fost respinse. Tangerul, Sicilia, Heligoland, Java, insulele ionice, toate au fost britanice pentru o vreme. Costa Rica a dorit, fără succes însă, protectoratul britanic. Și Hawaii au fost britanice pentru cinci luni, în 1840⁴.

În epoca victoriană, expansiunea imperială a ajuns la un nivel impresionant, iar puterea și entuziasmul britanic au atins apogeul. În acel moment, aproape un sfert din populația globului datora supunere reginei. Marea Britanie controla mările și se considera îndreptățită să-și impună valorile unor națiuni „mai puțin norocoase”. Joseph Chamberlain, „apostolul” imperialismului, aflat atunci în fruntea Ministerului Coloniilor, i-a învățat pe britanici să gândească în manieră imperială.

Practic, rolul lor principal era acela de a conduce alte rase, mai puțin privilegiate. Rudyard Kipling era „profetul” Imperiului, în timp ce în India, cel mai strălucitor vice-regat, guverna Lordul Curzon. În Africa, Sir Cecil Rhodes îmbina viziunea politică a unui Imperiu african cu profitul⁵. El este de altfel cel care a lansat dictonul: „*ține minte că ești englez și, în consecință, ai tras lozul cel mare la loteria vieții*”.

Toți credeau în marea misiune imperială. Dar această misiune trebuia corelată cu spiritul britanic. Acel spirit ce, în timp, a creat și a dezvoltat Imperiul; adică, un spirit izvorât din dorința de libertate personală, din toleranța inoculată de necesitatea înțelegerii și conviețuirii în insulele britanice, din respectul pentru tradiții. Această conștiință este legată

⁴ Jan Morris, *Farewell the trumpets. An Imperial Retreat*, Chatham, Faber and Faber, 1998, p. 25.

⁵ Clement Attlee, *Empire into Commonwealth. The chichele lectures delivered at Oxford in May 1960 on “Changes in the conception and structure of the British Empire during the last half Century”*, New York, Oxford University Press, 1961, p.5.

de noțiunea de promptitudine, mai elocventă printre englezii conservatori, de a folosi ceea ce se află la îndemână decât de a recurge la teorii sau invenții⁶.

În colonii, ca și în metropolă, este necesar să fie respectate cele două mari principii, care ar putea fi considerate chiar polii rasei anglo-saxone. Primul este că orice guvernare trebuie să se bazeze pe consimțământul celor guvernați, al doilea, că rolul omului de stat este acela de a înlocui revoluția cu reformele. Apărea însă întrebarea: Cum să se facă din colonii, state libere, menținând în același timp unitatea imperiului⁷?

1.1. Terminologia Commonwealth-ului: origini și semnificații

La Conferința imperială ce a însoțit primul jubileu al reginei Victoria, din 1887, Lordul Salisbury a spus că ideea unei *federații imperiale* era o *chestiune nebuloasă*, care, în timp, se poate transforma în ceva solid, dar, pentru moment, și-a sfătuit auditoriul să se concentreze asupra unor probleme practice, cum ar fi o strategie de apărare a Imperiului⁸. Totuși, din acest punct, Conferințele imperiale au început să se reunească la intervale regulate și treptat au survenit transformări profunde care au atins apogeul în cadrul Conferinței din anul 1926, când a fost adoptată, ca bază a relațiilor dintre Marea Britanie și dominioane, definiția lui Balfour.

Limbajul Commonwealth-ului este încă o chestiune destul de nebuloasă iar înțelesurile și simbolurile sale neclare și puțin înțelese. În 1997, în cadrul întâlnirii șefilor de guverne ai statelor Commonwealth-ului, Tony Blair, primul ministru britanic, a încercat să clarifice sensurile dar a reușit doar să accentueze confuzia: „*Cuvântul Commonwealth a devenit atât de familiar, încât deseori nu ne mai oprim asupra înțelesului său. În esență înseamnă bine public; o bogăție împărțită; ceva*

⁶ Eric A Walter, *The British Empire. It's Structure and Spirit*, London, New York, Toronto, Oxford University Press, 1943, p. 1.

⁷ André Maurois, *Istoria Angliei*, vol. II, București, Editura Politică, 1970, p. 269.

⁸ J. A. Spender, *Great Britain, Empire and Commonwealth 1886 -1935*, London, Toronto etc., Cassell and Company, f. a., p.737.

ce aparține tuturor”⁹.

În realitate, însă, lucrurile sunt mult mai nuanțate. În limba engleză cuvântul „*commonwealth*” a intrat în uz în secolul al XVI-lea, când învățații vremii au început să scrie și în limba națională, alături de tradiționala latină. Accepțiunea termenului era traducerea expresiei clasice „*res publica*”¹⁰.

„*Oxford English Dictionary*” prezintă cinci definiții ale „*commonwealth-ului*”: bun general, bunăstare publică sau bine public; corp politic, grup de persoane care formează un stat sau o națiune, o republică, un stat în care poporul este investit cu puterea supremă; un grup de persoane reunite de un scop comun; titulatura unor state: Australia, Bahamas, Dominica, Kentucky, Marianele de Nord, Puerto Rico și Anglia între 1649 și 1660.

Commonwealth-ul, în accepțiune modernă, înglobează aspecte din aceste definiții, dar este poate cel mai bine caracterizat prin sintagma *familie de națiuni* care provin din fostul Imperiu Britanic¹¹. Cu acest înțeles termenul a intrat în uz după publicarea de către Lionel Curtis a celor două cărți ale sale „*The Problem of the Commonwealth*” și „*The Commonwealth of Nations*”, în 1916¹². De fapt, rădăcinile acestei interpretări se situează încă înainte de Revoluția Americană și apoi în epoca victoriană.

În 1868, la un an după ce Canada a devenit prima colonie cu drept de autoguvernare și statut de dominion, Henry Howard Molyneux Herbert, Lord de Carnarvon, Secretar de Stat pentru Colonii, făcea referire la *Imperial Commonwealth*, iar în 1884, Archibald Philip Primrose, (Lord de Rosebery și prim-ministru din 1894), numea Imperiul - *Commonwealth of*

⁹ *Speech by British Prime Minister, Mr. Tony Blair, at Chogm Opening Ceremony 24 October, 1997*, p. 2, apud W. David McIntyre, *A Guide to the Contemporary Commonwealth*, New York, Palgrave, 2001, p. 7.

¹⁰ Arthur N. Holcombe, *The Foundations of the Modern Commonwealth*, New York and London, Harper&Brothers Publishers, 1923, p. 40.

¹¹ W. David McIntyre, *op.cit.*, p. 7.

¹² K. C. Wheare, *The Constitutional Structure of the Commonwealth*, Oxford, Clarendon Press, 1960, p. 2.

Dar, sensul imprimat în 1916 de către Lionel Curtis (scriitor și oficial britanic, susținător al federalizării Imperiului Britanic) și alți idealisti ai Imperiului, precum Alfred Zimmern sau Jan Smuts, era acela de federație sau uniune. *British Commonwealth of Nations* trebuia să ofere o soluție pentru apărarea Imperiului și o susținere pentru armata și flota britanică. Alegerea era simplă: federație sau dezintegrare.

Ideea lor a atras, însă, puțini adepți, iar sensul adoptat a fost acela de asociație voluntară - tocmai opusul federației sau uniunii.

Cuvântul *commonwealth*, așa cum este folosit azi, nu înseamnă ceea ce a dorit Curtis. Dar nici ce a însemnat în anii interbelici¹⁴. În primele decenii ale secolului XX, cuvintele *colonie* și *imperiu* erau considerate prea dure, autoritare și demodate pentru a denumi acel grup de colonii cu guverne responsabile, care se transformaseră în națiuni: Australia, Canada, Noua Zeelandă și Africa de Sud. *Commonwealth*, în sensul de familie, părea mai potrivit.

De asemenea, tot în această perioadă, un alt termen important și-a schimbat radical înțelesul. Derivat din latinescul *dominium*, - ii, termenul de *dominion* a preluat sensul cuvântului original de posesiune, drept de proprietate, autoritate. Primele colonii britanice în Lumea Nouă erau numite „*Dominioanele Majestății Sale peste Mări*”. Cu toate acestea, în perioada interbelică, a ajuns să însemne autogovernare și apoi independență.

În cadrul Conferinței imperiale din anul 1926, dominioanele erau considerate „comunități autonome” din Imperiul Britanic, egale ca statut și în nicio privință subordonate unul altuia, unite de supunerea față de Coroană și liber asociate ca membre ale *British Commonwealth of Nations*. Declarația lordului Balfour din 1926 a căpătat formă legală prin Statutul de la Westminster din 1931, care oferea dominioanelor cât de multă independență doreau, în schimbul

¹³ S. R. Mehrotra, *On the use of Term „Commonwealth”* în *Journal of Commonwealth Political Studies*, 1963, nr. 2, p. 1-16, apud W. David McIntyre, *op.cit.*, p. 8.

¹⁴ K. C. Wheare, *op.cit.*, p. 4.

credinței față de suveranul britanic¹⁵.

Cu toate acestea însă, nu a existat o definiție legală și strictă a termenilor. Dimpotrivă, Commonwealth, Commonwealth-ul Britanic al Națiunilor, dominion sau Imperiu Britanic, au primit recunoașterea evoluției și fluidității semnificațiilor lor. Această atitudine oficială se regăsește cel mai bine în discursul ținut la 2 mai 1949 de către primul ministru Clement Attlee: „*Terminologia, dacă e să fie folositoare, atunci ține pasul cu dezvoltarea, fără a deveni rigidă sau doctrinară. Toate evoluțiile constituționale din cadrul Commonwealth-ului, ale Commonwealth-ului Britanic sau ale Imperiului Britanic - folosesc cei trei termeni intenționat – au fost subiectul consultării dintre guvernele Majestății Sale și nu a existat nici o înțelegere de a adopta sau de a exclude folosirea unuia dintre acești termeni și nicio decizie în acest sens din partea guvernului Majestății Sale*”¹⁶.

Opiniile sunt diferite în această privință, în funcție de ariile geografice ale Commonwealth-ului. Dar un lucru este cert: faptul că un Commonwealth în continuă mișcare și transformare are nevoie de un vocabular pe măsură.

În 1947-1948, după ce India, Pakistanul și Ceylon-ul au obținut independența, termenul de *Commonwealth Britanic al Națiunilor* a devenit demodat și, mai mult, inadecvat. În 1948, cuvântul „*britanic*” a fost înlăturat din titulatură, iar cel de „*dominion*” a lăsat locul sintagmei de „*membri ai Commonwealth-ului*”¹⁷.

Denumirea de *Commonwealth al Națiunilor* a avut o existență scurtă. În 1971, termenul a apărut pentru ultima dată în *Declarația Principiilor*, pentru ca, apoi, să lase locul termenului simplu de *Commonwealth*, folosit și în prezent.

În perioada decolonizării, vechii imperialiști vedeau în Commonwealth o culme a Imperiului, un țel spre care acesta

¹⁵ W. David McIntyre, *op.cit.*, p. 9.

¹⁶ *Hansard (Commons)*, vol. 464, col. 644, apud Heather J. Harvey, *Consultation and Cooperation in the Commonwealth: A Handbook on Methods and Practice*, New York, Oxford University Press, 1952, p. 2-3.

¹⁷ W. David McIntyre, *op.cit.*, p. 10.